

Boken tydliggör hur grundfrågan för Svenska kyrkan ytterst är huruvida folkkyrkotanken skall beskrivas i lagtext eller av kyrkan själv, dvs. om kyrkan utifrån evangeliet deltar i skapandet av sin egen arena. En lärdom från Barmendeklarationens tid: en folkkyrkotanke kan bara vara norm för kyrkolivet om den växer direkt ur själva kyrkotanken, och en kyrkotanke kan bara fotas i Jesu person och gärning. Svensk ecklesiologi står på ruta ett.

Peter Bexell

Jean Greisch: *Le buisson ardent et les lumières de la raison. L'invention de la philosophie de la religion. Tome 1: Héritages et héritiers du XIXe siècle, 626 sid. Les éditions du Cerf, Paris 2002.*

Filosofiprofessorn Jean Greisch, som undervisar i filosofi vid Institut Catholique i Paris, är en produktiv författare. Bara under de senaste åren har han utkommit med böcker om ontologi och temporalitet, om Paul Ricoeur, och om hermeneutik. Nu kommer han med ett verk om religionsfilosofi i två delar. Arbetet handlar om hur religionsfilosofin som självständig verksamhet, och under denna moderna benämning, vuxit fram. I de två volymerna tar Greisch upp fem, vad han kallar, religionsfilosofiska paradigmer — det spekulativa paradigmet, det kritiska paradigmet, det fenomenologiska paradigmet, det analytiska paradigmet samt det hermeneutiska paradigmet. De två förnämnda behandlas i föreliggande volym, *Héritages et héritiers du XIXe siècle*.

Héritages et héritiers du XIXe siècle börjar med en allmän introduktion om drygt sextio sidor. I denna gör författaren ett antal definitioner och distinktioner. Författaren identifierar *filosofisk teologi* som en urgammal riktning. Han menar att alla filosofer som velat förstå helheten har tagit upp det gudomliga till behandling, på ett eller annat sätt, och därmed gjort teologi inom filosofin. Den andra hållningen kallar Greisch *religiös filosofi*. Här undersöks och utvecklas filosofiska implikationer av en bestämd religiös syn på världen. Det Greisch kallar *religionsfilosofi* avstår från att fokusera på Gud som direkt föremål för undersökningarna utan fäster i stället sig vid att «tänka religionen» i all dess komplexitet.

I bokens första huvuddel ger sig Greisch på det han kallar «det spekulativa paradigmet» genom att presentera de fem figurer han anser vara typiska för en ideal form av spekulativ religionsfilosofi (Schleiermacher, Hegel, Schelling, Rosenzweig, Rahner). Det är inte kristallklart vad Greisch egentligen menar med «det spekulativa paradigmet», men han tycks ge det två huvudbetydelser. Den ena är en metafysisk verksamhet som strävar efter en helhetssyn, eller över-

blick. Den andra tar fasta på *speculum*, en spegling eller kontemplation där syftet skulle vara att producera så kallade transcendentala idéer.

Den andra huvuddelen ägnas «det kritiska paradigmet». Denna del styckas i två till sidantalet ganska jämnhöjda bitar, där den första kallas «Arvet efter Kant», naturligtvis med Kant själv, och därefter Hermann Cohen, Ernst Troeltsch, Paul Tillich och Henry Duméry.

Den andra biten av denna bokens andra del har fått rubriken «Antropologisk religionskritik» och där får föga förvånande de tre herrarna Ludwig Feuerbach, Friedrich Nietzsche och Ernst Bloch plats. Här innebär «kritik» en reduktion av religionsstudierna till antropologi, säger Greisch.

Var och en av de tänkare som tas upp presenteras enligt samma mönster boken genom: först en omfattande och gedigen presentation av vad författaren skrivit och av huvuddrag i tankebygget, därefter frågor som Greisch tycker kan eller bör ställas till dem.

Det är en intressant insats Greisch gör. Genom att koncentrera sig på ett antal «typiska» tänkare för olika slags filosoferande över religion, utgör boken en utmärkt sammanställning av dessa mäns tänkande — och för en svensk läsare i flera fall en introduktion av figurer föga diskuterade i våra sammanhang, med namn som Cohen, Duméry och Rosenzweig. Här ligger en av bokens förtjänster: nya namn, nya vinklar, andra perspektiv än de hos oss gängse. Över huvud taget är det «annorlunda perspektiv» en franskspråkig religionsfilosof har kanske det mest spännande med boken.

Att ta utgångspunkten i *beteckningen* religionsfilosofi tycker jag nog däremot känns lite olyckligt begränsande. En hel rad frågor som utan tvivel är religionsfilosofiska till sin karaktär har avhandlats långt tidigare än det sena 1700-tal där Greisch, på formella grunder, börjar sina undersökningar. Många skulle självfallet tänka på antiken, men i ljuset av vår tids religionsfilosofi — med betoning på båda leden — kan medeltidens tänkande vara av nog så stort intresse.

Att medeltidens religionsfilosofiska diskussion faller bort innebär också att röster utanför den kristna sfären försvinner. På samma sätt ger den tidsmässiga, och begreppsmässiga, avgränsningen en fortsatt inlåsning i västerländsk historia. Här ska dock inte Greisch hängas ut. Det mesta av det religionsfilosofin sysslar med saknar utblick bortom den västerländska horisonten och vi är oftast oförmögna att se att frågor och argument har behandlats hundratal eller tusentals år tidigare i andra miljöer.

Generellt sett har *Héritages et héritiers du XIXe siècle* en mer teologisk än vad jag betraktar som filosofisk eller religionsfilosofisk prägel. Greisch har

medvetet valt att förhålla sig till den kristna traditionen, och teologin i framställningen yttrar sig bland annat i att författaren ser fundamentalteologin som en privilegierad samtalspartner i det religionsfilosofiska arbetet. Vad som är tydligt är att det som för Greisch är religionsfilosofi, domineras av filosoferande *inom* och *för* ett kristet sammanhang.

I sin bok visar Greisch i första hand upp sin historiska beläsenhet och sitt stora kunnande genom att på ett snyggt sätt presentera dryga dussinet kontinentala tänkare. Däremot verkar det kritiska perspektivet på dessa män inte vara särskilt fräscht. Inte minst framgår detta av att exempelvis en feministisk kritik av den västerländska religionsfilosofin tycks ha gått Greisch spårlöst förbi. Det blir märkbart de få gånger en feministiska motbild nämns; de slarviga och nonchalanta hänvisningarna talar på ett tydligt sätt om att kritiken knappast är förankrad hos, eller ens uppfattad av, Greisch själv. Boken styrka är kanske därför den gedigna genomgången av de personer Greisch valt som «idealtypiska» företrädare för de «religionsfilosofiska paradigm» han identifierar och ett återberättande av huvuddragen i deras tänkande. Kanske är det vackert så, men den underliggande starka kopplingen till traditionell kristen teologi och avsaknaden av mer övergripande kritiska perspektiv gör att *Héritages et héritiers du XIXe siècle* blir betydligt mindre intressant än den hade kunnat vara.

Patrik Fridlund

Resumé av doktorsavhandling

Henrik Bogdan: *From Darkness to Light. Western Esoteric Rituals of Initiation. Skrifter utgivna vid institutionen för religionsvetenskap, Göteborgs universitet nr. 30. Göteborg 2003.*

Vad finns det för likheter mellan en frimurare från 1700-talet och en modern häxa? Båda har upplevt en liknande initiationsritual. Det kan tyckas märkligt att av all den akademiska litteratur som behandlar initiationsritualer är det endast en försvinnande liten del som behandlar västerländska initiationsritualer. Intresset har istället riktats mot ritualer från icke-västerländska kulturer. I sin avhandling försöker Henrik Bogdan ändra på den saken.

Det finns flera anledningar till detta svaga intresse för västerländska ritualer. Den kanske främsta är att initiatöriska sällskap som Frimurareorden många gånger har betraktats som en del av den västerländska esoterismen, ett forskningsfält som det tills alldeles nyligen har ansetts vara ovärdigt att forska i. De få

akademiska studier som trots detta behandlar västerländska initiationsritualer tenderar att begränsa sig till ett par få ordnar, istället för att studera dessa ritualer ur ett större perspektiv.

Bogdans avhandling behandlar den historiska utvecklingen av frimureriska initiationsritualer och dessa ritualers förhållande till den västerländska esoterismen. Analysen börjar med frimureriets tre S:t Johannesgrader som utgör förebilden för praktiskt taget samtliga senare frimureriska initiationsritualer, och fortsätter med utvecklingen av de frimureriska s.k. Höggradsriterna, exemplifierat genom en analys av True Mason, eller Académie des Vrais Maçons, som användes av Rite Ecossais philosophique. Boken behandlar även Hermetic Order of the Golden Dawn, den mest inflytelserika av alla ockultistiska initiatöriska sällskap från 1800-talet. Avslutningsvis analyseras de tre initiationsritualerna som användes av Gerald Gardners häxkonströrelse på 1950-talet.

Torsten Jansson: *Your Cradle Is Green: The Islamic Foundation and the Call to Islam in Children's Literature. 395 sid. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 2003.*

Avhandlingen undersöker den Brittisk-muslimska organisationen Islamic Foundation (IF) och dess nyförståelse av islamisk mission, da'wa. Avhandlingen ägnar särskild uppmärksamhet åt organisationens förlagsverksamhet, och i synnerhet utgivning av islamisk barnlitteratur.

Som bakgrund utforskas da'wa i historien ur ett maktperspektiv. Vem har begagnat sig av da'wa-vokabulär och för vilka syften? Vidare beskrivs de brittisk-muslimska gruppernas formering, kärnfrågor och debatter. Den visar hur IF har utformat sina verksamheter i en växelverkan mellan da'wa-diskursens ordning och migrationens och postkolonialitetens erfarenheter. Utifrån detta undersöks organisationens utgivning av barnlitteratur. I centrum står en detaljerad analys av böckernas texter och paratexter, med avseende på instruktioner om islam, pedagogisk-narrativa berättelser samt bilder. Särskild uppmärksamhet ägnas kulturell kreolisering; de implicit subversiva försöken att finna nya kulturella uttryck.

IF förhandlar en islamisk väckelseambition med brittisk/global estetik och pedagogik. De tidiga böckerna uppehöll sig vid traditionella syften: tro, rit och sakral historia. På senare tid har den uppvisat större självförtroende, likväl med islamiska ideal som utgångspunkt. Idag kombinerar IFs barnböcker en utpräglad öppen kulturell identitet med tendenser till defensiv islamisk särart.